

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นคัมภีร์ใบลานยังไม่ตีพิมพ์

- กฎหมายเข่านา ก้นฉบับของวัดฝ่ายหิน อำเภอเมืองเชียงใหม่ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
 ทำการปริวรรต 2519
- กฎหมายพระเจ้ามังราย ลักษณะศักดิ์สิทธิ์ ฉบับหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ถ่ายทอด
 โดยเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- กฎหมายพระธรรมศาสตร์ คลองมังรายพิจารณาควยคลองธรรม ฉบับหอจดหมายเหตุ
 แห่งชาติ ถ่ายทอดโดย เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- ธรรมศาสตร์เชียงใหม่ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ถ่ายทอดโดยเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ
- ธรรมศาสตร์และราชศาสตร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ถ่ายทอดโดยเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ
- มังรายศาสตร์ ฉบับนอกทอง คัดลอกจากสถานกงสุลฝรั่งเศสในเชียงใหม่ ถ่ายทอดโดย
 คร.ประเสริฐ ณ นคร
- มังรายศาสตร์และอวทาน 25 ฉบับวัดนันทาราม อำเภอเมืองเชียงใหม่ อรุณรัตน์
 วิเชียรเขียว ถ่ายทอด
- เสหาโมจนะ ฉบับวัดท่าบุญเรือง อำเภอหางคง จังหวัดเชียงใหม่ สิงหะ วรรณสัย
 ถ่ายทอด

เอกสารชั้นต้นคัมภีร์ใบลานที่ตีพิมพ์

- คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ "หนังสืออนุโลมญาณ
 กฎหมายโบราณ หักถกัมมวินิจัยบาฬีฎีการอมสมมุติราช" หนังสือปริวรรต
 จากคัมภีร์ใบลาน ชุกค่านานเมืองและกฎหมายล้านนา เอกสารลำดับที่ 3
 และ 4 ธันวาคม 2527
- ดิน รัตกนก (ถ่ายทอดเรียบเรียง) กฎหมายโคสภาราษฎร์ พิมพ์เผยแพร่โดยหน่วย
 งานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 เชียงใหม่ 2516

ประเสริฐ ณ นคร (ถ่ายทอกเรียบเรียง) มังรายศาสตร์ ฉบับเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เอกสารอันที่ 10 จักรพิมพ์เผยแพร่โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2528.

ประเสริฐ ณ นคร (ถ่ายทอกเรียบเรียง) มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเส้าไห้ พระนคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียงจางเจริญ, 2514 (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงโศภนกรศึกษาพิทักษ์, วันที่ 4 เมษายน 2514)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กฎหมายลานนา (ฉบับวัดทุ่งยู) มิถุนายน 2518. (อัครสำเนา)

____. กฎหมายลานนา (ฉบับวัดชัยพระเกียรติ) กรกฎาคม 2518 (อัครสำเนา)

____. อวทาน 25 (กฎหมายลานนา) ตุลาคม 2518.

มณี พยอมยงค์ (ถ่ายทอกเรียบเรียง) คลองพิจารณาแก่งถอยชนคำ ลักษณะการวินิจฉัยและคดีสินคดีในสมัยพระเจ้าก่อนนา, พระเจ้าทีโลกราชและพระยาเอกเชียงราย เอกสารงานวิจัยการถ่ายทอกเอกสารโบราณ โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515.

มณี พยอมยงค์ (ถ่ายทอกเรียบเรียง) ธรรมศาสตร์และกฎหมายของพระยามังราย เอกสารงานวิจัยการถ่ายทอกเอกสารโบราณ โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518.

มณี พยอมยงค์ (ถ่ายทอกเรียบเรียง) อวทานลักษณะกฎหมายเปรียบเทียบการวินิจฉัยคดีตามพระวินัยและกฎหมายบ้านเมือง เอกสารงานวิจัยการถ่ายทอกเอกสารโบราณ

สมหมาย เปรมจิตต์ ปรีวรท คำสอนพระยามังราย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนาคม 2519.

สมหมาย เปรมจิตต์ ปรีวรท ตำนานเชียงใหม่ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กุมภาพันธ์ 2519.

สมหมาย เปรมจิตต์ ปรีวรท ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มกราคม 2519

สมหมาย เปรมจิตต์ ปวีรรท. ธรรมศาสตร์เจ้าฟ้าศรีอยุธยา. ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มิถุนายน, 2519.

_____. ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่. ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สิงหาคม, 2518.

_____. วิธีแห่งท้าวสามประยาและศิโลกราช. ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กันยายน, 2518.

สถาบันวิจัยสังคม. ตำนานสิบห้าราชวงศ์. เล่มที่ 1 ผูกที่ 1-2 โครงการวิจัย คัมภีร์ใบลานในภาคเหนือระยะที่ 1 งานวิจัยลานนาศึกษา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ตุลาคม, 2524.

สิงฆะ วรรณสัย. (ถ่ายถอดเรียบเรียง) กฎหมายพระเจ้าล้าน. ศูนย์ส่งเสริม ศึกษา วัฒนธรรมลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2523.

แสง มนวิฑูร. แปล ชินกาลมาลีปกรณ์ ของพระรัตนปัญญาเดระ พระนคร : กรมศิลปากร 2501 (จัดพิมพ์เนื่องในงานบูรณะโบราณสถานอำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย.)

วารสาร

กาญจนา คำสุวรรณ. "ประเทศไทยกับสังคมพลงน้ำ" วารสารสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กันยายน - ธันวาคม 2520 (ฉบับพื้นฐานอารยธรรมไทย) หน้า 12 - 24.

ไกรศรี นิมมานเหมินท์. "กฎหมายชลประทานของพ่อขุนเม็งราย" สังคมศาสตร์. ปรีทัศน์ ปีที่ 3 เล่ม 2 2508 หน้า 10 - 14.

_____. "ล้านนา: ภาคเหนือของไทยและสิบสองพันนาภาคใต้ของจีน" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 5 ฉบับที่ 11 กันยายน 2527 หน้า 68 - 71.

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. "พื้น 15 ราชวงศ์" แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสาร โบราณคดี. ปีที่ 5 เล่ม 3 เดือนกันยายน 2514 หน้า 75 - 110.

ซีเกฮารุ ทานาเบ้. "การชลประทานเพื่อการเกษตรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย"
วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 5 เล่มที่ 2 ตุลาคม 2518 - มกราคม
2519 หน้า 70 - 77.

ท้าว มงคลชัย. "การศึกษาว่าด้วยการชลประทานในประเทศไทย: พรหมแดนแห่ง
ความรู้" วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1
มีนาคม 2527 หน้า 6 - 7.

ถีน วัติกนก. "เหมืองอัยฟ้า" จุลสารโครงการตำรา. กรกฎาคม - กันยายน
2519 หน้า 92 - 97.

แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. "ตำนานโยนก" ปีที่ 6 เล่ม 2
พฤษภาคม 2515 หน้า 49 - 65.

ธิดา สารยา. "กลับไปกับการขยายตัวของชุมชน" เมืองโบราณ. ปีที่ 7
ฉบับที่ 1 ธันวาคม 2523 - มีนาคม 2524 หน้า 86 - 96.

_____. "การศึกษามหาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์ในการพัฒนาการ
ทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักร เชียงใหม่" รวมบทความประวัติศาสตร์.
ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน 2525 หน้า 73 - 81.

_____. "ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการสร้างบ้านแปลงเมือง" เมืองโบราณ.
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 ตุลาคม - พฤศจิกายน 2522 หน้า 15 - 21.

นวลศิริ วงศ์ทรงสวัสดิ์. "การใช้แผนที่ประกอบกับภาพถ่ายทางอากาศค้นหาร่องรอย
เมืองโบราณ" วารสารศรีนครินทรวิโรฒพิชญ์โลก. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
เมษายน - กรกฎาคม 2520 หน้า 23 - 30.

ประเสริฐ ฒ นกร. "ประวัติศาสตร์ล้านนาจารึก" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 6
ฉบับที่ 6 เมษายน 2528 หน้า 84 - 90.

_____. "ล้านนา - ล้านช้าง" ศิลปวัฒนธรรม ฉบับที่ 11 กันยายน
2526 หน้า 29.

_____. "สมัยไทยก่อนสมัยสุโขทัย" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี.
ปีที่ 13 เล่ม 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2522 หน้า 32 - 36.

- วันเพ็ญ สุรฤกษ์. "การจัดการปัญหาเรื่องน้ำชลประทานในภาคเหนือ" วารสาร
สายชล. เล่ม 2 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2522 หน้า 77 - 90.
- _____. "ฝ่ายพญาคำ" วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์.
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม - ธันวาคม
 2527 หน้า 41 -
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "ข้อมูลใหม่-ข้อคิดใหม่เกี่ยวกับเชียงแสน-พะเยา"
เมืองโบราณ. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 เมษายน - กรกฎาคม 2524
 หน้า 9 - 23.
- _____. "ข้าวกับการพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย" ศิลปวัฒนธรรม.
 ปีที่ 6 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2528 หน้า 144 - 128.
- _____. "โยนก" เมืองโบราณ. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 เมษายน - มิถุนายน
 2524 หน้า 45 - 55.
- สนิท สัมครการ. "ทัศนคติของชาวแม่ปิ้งเก่าเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ของรัฐ: การศึกษา
 ระยะแรก" วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม
 2510 หน้า 437 - 486.
- สมลักษณ์รัตน์ แกรนคัสแคพท์. "การจัดการน้ำชลประทานระดับหมู่บ้านในเอเชีย"
วารสารเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2527
 หน้า 43 - 71.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. "ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคมเชียงใหม่" วารสาร
สังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 เมษายน -
 กันยายน 2524 หน้า 6
- อุไรวรรณ ทันกิมยง. "องค์กรสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดม
 ทรัพยากร: เปรียบเทียบระหว่างชุมชนบนที่สูงและชุมชนพื้นราบในภาคเหนือ
 ของประเทศไทย" วารสารสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 7
 ฉบับที่ 1 และ 2 เมษายน 2527 - ตุลาคม 2528 หน้า 158 - 190.

เอกสารชั้นรองภาษาไทย

คงเกษ ประพัฒน์ทอง. "ตำนานประวัติโบราณล้านนา" การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์
ล้านนาจารึก. เอกสารประกอบการสัมมนาล้านนาศึกษาประวัติศาสตร์และ
โบราณคดี, ณ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ วันที่ 28 - 31 มกราคม 2528.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จาก
ต้นฉบับโบราณอักษรไทยยวน. สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514.

จิตต์ ภูมิศักดิ์. โครงการแข่งน้ำและซอกคึกใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา.
กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2524.

ชลประทาน, กรม. การชลประทานในภาคเหนือ. โรงพิมพ์กองวิชาการ: กรม
ชลประทาน, 2511.

_____. บทความบางเรื่องของแผนกสถิติวิจัย เล่ม 1. แผนกสถิติวิจัย: กองแผนงาน,
27 มิถุนายน 2515.

_____. พระราชบัญญัติการชลประทานหลวงพหุศักราช 2485 รวมทั้งฉบับแก้ไขเพิ่ม
เติมและกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง. กองชลประทานหลวง กระทรวงพัฒนา
การแห่งชาติ, 1 มกราคม 2510.

_____. พระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาที่เกี่ยวข้องกับการชลประทาน. พิมพ์แจกใน
การทอดกฐินพระราชทาน วัดปรมัยยิกาวาส นนทบุรี.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, และพระยาราชเสนา
เทศาภิบาล.

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล. (บรรณาธิการ) รายงานการสัมมนาทางวิชาการ
วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1, ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2527.

ทิวา สุภจรรยา. "คูและคันดินรอบชุมชนโบราณในภาคเหนือตอนบนประเทศไทย".
เอกสารประกอบการสัมมนาศึกษาศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี,
ณ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ วันที่ 28 - 31 มกราคม 2528.

นคร พันธุ์รงค์. การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและประวัติศาสตร์ไทยใน
ยุคก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. โครงการตำรามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พิบูลย์โลก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิฆเนศ, 2527.

นิพนธ์ ชันแก้วหล้า. "ระบบชลประทานในลานนาไทย" ใน รวมบทความเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ลานนาไทย. นิทรรศการลานนาไทยครั้งที่ 1 โดยสาขา
ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาลัยพายัพ, 8 - 10 ธันวาคม
2524.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2498.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล. บรรณาธิการ ลานนาไทยคดี.
ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

ประชาภิจักรจักร (แซม บุนนาค), พระยา. พงศาวดารโยนก. กรุงเทพฯ:
คลังวิทยา, 2516.

ประเสริฐ ๗ นคร. ผลงานการค้นคว้าประวัติศาสตร์และเรื่องของเกลือ (ไม้) เค็ม.

พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514. (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทาน

เพลิงศพ นายบุญเรือง ๓ นคร ๗ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน, 2514)

พระพุทธรูปงาม และพระพุทธรูปงามเจ้า. ตำนานมูลศาสนา. 2518. (พิมพ์ในงาน

พระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเกษมทิวงศ์ ๗ เมรุหน้าพลับพลา

อิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17 ธันวาคม 2518.)

ไพโรธ เลิศพิริยกุล. คหิชาบ้านลานนาไทย. กรุงเทพฯ: นิกรนราการพิมพ์,

2516.

มานิต วัลลิลอกม. "ตำนานเชียงแสน" ใน พุทธานุกรณ ของ เชียง ยิ้มศิริ,

พระนคร: บุญส่งการพิมพ์, 2500.

_____ . ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสาร

ทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516.

- วันเพ็ญ สุรฤกษ์. ปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อการเกษตรในภาคเหนือและการรวมกลุ่มของเกษตรกรในเขตชลประทานของสังคมชนบทภาคเหนือ. บทความทางวิชาการ เสนอในการสัมมนาเรื่องการใช้น้ำเพื่อการเกษตร ของกรมชลประทาน, ณ หวังงานเขื่อนเจ้าพระยา จังหวัดชัยนาท ระหว่างวันที่ 17 - 19 พฤษภาคม 2521.
- ศรีศักร วัลลิโภคม, พระราชวิสุทธิโสภณ และพิเศษ เจียจันทร์พงษ์. เมืองพะเยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2527.
- ศิลปากร, กรม. คำแปลจากเทวียงศ์: พงศาวดารเมืองศรีสุทโธ. พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ รัชชังกีเลิศ ณ เมรุวัดสุวรรณาราม นครหลวง, 2515.
- _____ . ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสมาน ทะเบียนกิจ (น้อม สัจจะเวทนะ) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 20 มีนาคม 2515.
- สงวน โชติสุขรัตน์. ไทยยวน-คนเมือง. พระนคร: โอเคียนส์โตร์, 2512.
- _____ . ประชุมตำนานลานนาไทย เล่ม 1 - 2. พระนคร: ป. พิศนาคะการพิมพ์, 2515.
- _____ . สารคดีจากลานทอง ประวัติศาสตร์ลานนาไทย. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2503.
- สถาบันวิจัยสังคม. การบริหารงานชลประทานในจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการสัมมนาเชิงวิจัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสารพิเศษ 2, 2520.
- _____ . การบริหารงานชลประทานในจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการสัมมนาเชิงวิจัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสารพิเศษ 3, 2520.
- สนิท สมักรการ. สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย. เอกสารวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.
- สวัสดิ์ วีระเกษ. ชาวเมืองไทย. พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2514.
- สุกิตต์ กระจำงเข่า. การชลประทานในประเทศไทย. จุลสารธนาคารกรุงเทพจำกัด, มกราคม - มิถุนายน 2521.

- สุเทพ สุนทรภะสัช. สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย. รวมผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ในภาคเหนือของประเทศไทย, จัดพิมพ์โดยได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิเอเซีย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2513.
- สุภัทรทิศ กิตติคุณ, มจร. สถาปัตยกรรมล้านนาไทย. รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนาไทย ครั้งที่ 1, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เอกสารฉบับที่ 3, 20 ตุลาคม 2510.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ตำนานขรรมิกราช. ค้นฉบับโบราณของศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย, วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- _____ . รายงานการวิจัย วิเคราะห์กฎหมายล้านนาโบราณ ประชุมกฎหมายเกษกร. เอกสารลำดับที่ 1, วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2527.
- _____ . รายงานการสำรวจชั้นพื้นฐาน "ทุ่งพันแอกพันเหนือเมืองแกน". คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2525.
- _____ . ล้านนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์, เชียงใหม่, 25
- _____ . ล้านนาไทยศึกษา. รวมบทความทางวิชาการ เอกสารประกอบการเรียนวิชาประวัติ 412 (ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น), เอกสารลำดับที่ 1, ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2525.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา. โครงการตำรา มหาวิทยาลัย: สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.
- อากาศ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา. การศึกษาเปรียบเทียบระบบชลประทานแบบประเพณีของชุมชนสองแห่งในภาคเหนือของประเทศไทย. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

วิทยานิพนธ์

- ดวงฤทัย นิริยสุตติภย์. การทิ้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางสมัยพระเจ้าศิโลกราช พ.ศ. 1985 - 2030. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528.
- ธำรงค์ศักดิ์ พ่วงบุญ. กำเนิดอาณาจักรลานนาไทย. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- ปรีศนา ศิรินาม. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมืองลานนาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์, ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2516.
- มนวิภา ไชยพันธุ์. การประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- ระวีวรรณ ภาคพรต. การก่อกำเนิดในลานนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 22. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- วัลลภา เครือเทียนทอง. การปฏิรูปการปกครองลานนาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามต้นฉบับใบลานในภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- อุษณีย์ ชงไชย. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและลานนา พ.ศ. 1839- 2310. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

เอกสารชั้นรองภาษาอังกฤษ

- Abha Sirivongs Na Ayuthaya and Nisa Vitchapan. "A Traditional Irrigation System In SarKampaeng Chiangmai, from Irrigated Agriculture in Northern Thailand." Chiangmai University, The Northern Region Agriculture Development Centre, The Agricultural Development Council, Inc, March 17 - 19, 1974.
- Brailey Nigel J. "The Origins of the Siamese Forward Movement in Western Laos, 1850 - 1892". 1968.
- Calaven Sharon Kay M. Aristocrats and Commoners in Rural Northern Thailand. Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Anthropology, University of Illinois Urbana Illinois, 1974.
- Coward, E. Walter, Jr. Indigenous Organization, Bureaucracy and Development: The Case of Irrigation. Cornell University, Fall, 1975.
- Gehan Wijeyewardene. "Hydraulic Society in Contemporary Thailand." Department of Anthropology and Sociology Research School of Pacific Studies, [ANU-The Australian National University] from Seminar on Contemporary Thailand, 6 - 9 th, September, 1971.
- Jack M. Potter. Thailand Peasant Social Structure. Chicago, University of Chicago Press, 1976.
- Jules J. Scholters. Physiographic, Climatic and Pedologicael Basis for Irrigated Agriculture in Northern Thailand. from Irrigated Agriculture in Northern Thailand.

Katherine Bowie. In The Wake of The Lords: A Historical Perspective on the Role of Irrigation in the Political Economy of Northern Thailand. 1980.

Kraisri Nimmanahaeminda. "The Irrigation Laws of King Mengrai" in Ethnographic Notes On Northern Thailand, edited by L.M. Hanks and J.R. Hanks. and Lauriston Sharps, Cornell University, Ithaca, New York, 1965.

Shigeharu Tanabe. Peasant Farming Systems in Thailand: A Comparative Study of Rice Cultivation and Agricultural Technology in Chiangmai and Ayutthaya. Thesis Submitted for the degree of Philosophy, The School of Oriental and African Studies, University of London, 1981.

Yoneo Ishii. Thailand A Rice-Growing Society. Translated by Peter and Stephanie Hawkes. Monographs of the Center for Southeast Asian Studies Kyoto University, The University press of Hawaii, Honolulu.

Yoshikazu Takaya. "An Ecological Interpretation of Thailand History". Journal of Southeast Asian Studies, Vol VI, No 2, September, 1975.
• "Physiography of Rice Land in the Chao Praya Basin of Thailand". Touan Ajia Kenkyu (The Southeast Asian Studies), Vol 9, No.3, December, 1971.

ภาคผนวก

ผนวก ก

ลำดับกษัตริย์สมัยราชวงศ์มังราย

ลำดับที่	พระนาม	ตามชินกาลมาลีปกรณ์	ตามพงศาวดารโยนก	อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ภาคผนวก ก.
1	พระยามังราย	จ.ศ. 623-673 (พ.ศ. 1805-1855)	จ.ศ. 620-679 (พ.ศ. 1801-1860)	พ.ศ. 1805-1854
2	พระยาคราม หรือ พระยาไสยสงคราม	จ.ศ. 673-687 (พ.ศ. 1855-1869)	จ.ศ. 679-680 (พ.ศ. 1860-1861)	พ.ศ. 1854-1855
3	พระยาแสนภู	จ.ศ. 673-674 (พ.ศ. 1855-1856) จ.ศ. 684-696 (พ.ศ. 1866-1878)	จ.ศ. 680-681 (พ.ศ. 1861-1862) จ.ศ. 686-690 (พ.ศ. 1867-1871)	พ.ศ. 1855-1856 พ.ศ. 1869-1878
4	พระยาน้ำทวม	จ.ศ. 683-684 (พ.ศ. 1865-1866)	จ.ศ. 682-686 (พ.ศ. 1863-1867)	พ.ศ. 1865-1866
5	พระยาคำฟู	จ.ศ. 684-687 (พ.ศ. 1866-1869) จ.ศ. 696-697 (พ.ศ. 1878-1879)	จ.ศ. 690-696 (พ.ศ. 1871-1877)	พ.ศ. 1866-1869 พ.ศ. 1878-1879
6	พระยาผายู	จ.ศ. 698-717 (พ.ศ. 1880-1899)	จ.ศ. 696-729 (พ.ศ. 1877-1910)	พ.ศ. 1880-1898
7	พระยาเกื่อนา	จ.ศ. 717-747 (พ.ศ. 1899-1929)	จ.ศ. 729-750 (พ.ศ. 1910-1931)	พ.ศ. 1898-1928
8	พระยาแสนเมืองมา	จ.ศ. 747-763 (พ.ศ. 1929-1945)	จ.ศ. 750-773 (พ.ศ. 1931-1944)	พ.ศ. 1928-1945
9	พระยาสามนั่งแกน	จ.ศ. 763-803 (พ.ศ. 1945-1985)	จ.ศ. 773-804 (พ.ศ. 1944-1985)	พ.ศ. 1945-1984

ลำดับที่	พระนาม	ตามชินกาลมาลีปกรณ์	ตามพงศาวดารโยนก	อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ภาคผนวก ก.
10	พระยาติโลกราช	จ.ศ.803-849 (พ.ศ.1985-2031)	จ.ศ.804-849 (พ.ศ.1985-2030)	พ.ศ.1984-2030
11	พระยอดเชียงราย	จ.ศ.849-858 (พ.ศ.2031-2040)	จ.ศ.849-857 (พ.ศ.2030-2038)	พ.ศ.2030-2038
12	พระเมืองแก้ว	จ.ศ.857-887 (พ.ศ.2039-2069)	จ.ศ.857-887 (พ.ศ.2038-2068)	พ.ศ.2038-2068
13	พระเกษเกล้า	จ.ศ.887 (พ.ศ.2069)	จ.ศ.887-900 (พ.ศ.2068-2081)	พ.ศ.2068-2081
			จ.ศ.905-908 (พ.ศ.2086-2089)	พ.ศ.2086-2089
14	เจ้าทรายคำ	จ.ศ.900-905 ชินกาลมาลีปกรณ์ รจนางมโนแผ่นดิน พระเกษเกล้าจึงไม่ ปรากฏ กาลสวรรคต ของพระองค์	จ.ศ.900-905 (พ.ศ.2081-2086)	พ.ศ.2081-2086
15	พระนางจิริประภา	-	จ.ศ.908-908 (พ.ศ.2089-2089)	พ.ศ.2089-2089
16	พระเชษฐาวังศ์ ลานช้าง	-	จ.ศ.908-909 (พ.ศ.2089-2090)	พ.ศ.2089-2090
17	พระเมกุฎิ	-	จ.ศ.913-926 (พ.ศ.2094-2107)	พ.ศ.2094-2107
18	นางพระอาราธเทวี (นางวิสุทธาเทวี	-	จ.ศ.926-940 (พ.ศ.2107-2121)	พ.ศ.2107-2121

นวนก ช

กรณีเหมืองอำเภอฟ้ากับการ เหน้ที่แรงงานไพร่และการยึดเมืองทริภุญชัย

พระยามังรายมีพระประสงค์ที่จะรวบรวมเมืองต่าง ๆ ที่กระจัดเป็นอิสระ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกกับที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงเข้าด้วยกัน บริเวณลุ่มแม่น้ำปิงขณะนั้น มีเหมืองทริภุญชัย เป็นเมืองสำคัญและมีความอุดมสมบูรณ์มั่งคั่งทางเศรษฐกิจ พระยามังรายจึงมีพระประสงค์ที่จะยึดครองเมืองทริภุญชัยไว้ในอำนาจ จึงดำเนินกุศโลบายในลักษณะการบ่อนทำลาย ให้อำเภอฟ้าเข้าไปเป็นไส้ศึก โดยไปอาสารับราชการอยู่กับ พระยาธิบะ ภาษทริภุญชัย ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1817 อำเภอฟ้าเข้าไปอยู่กับทริภุญชัยได้ คอยการออกอุบายว่า ถูกขับไลมาจากเมืองเชียงราย การที่พระยาธิบะรับอำเภอฟ้าไว้ รับราชการในทริภุญชัยนั้น คงจะเนื่องมาจากบุคลิกภาพของอำเภอฟ้าเองที่คุ้นแล้วเป็นคน เฉลียวฉลาดและมีความรู้ในเรื่องกิจการราชการงานเมือง ดังเห็นได้จากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า เมื่อครั้งอยู่ที่เมืองเชียงรายนั้น พระยามังรายได้ยั้งให้เป็น "นายหนังสือและเก็บส่วยเข้า ฐู่ไต่ถ้อยตัดคำ ฉลาดอาจรู้ซู้อื่น"¹ และเมื่อพระยาธิบะ สอบถามว่าอยู่กับพระยามังรายทำหน้าที่ใด อำเภอฟ้าตอบว่า "มังรายถือเป็นขุนต่างใจ ไว้เพื่อพิจารณาตัดถ้อยความ ธิบะเอาสินส่วยไร้ค่านาธุ่เยื้องแล"² พระยาธิบะจึงรับ ไว้ให้รับราชการในตำแหน่งขุนนางระดับสูงของราชสำนัก ทำหน้าที่ลักษณะเกี่ยวกับที่ เคยทำเมื่ออยู่กับพระยามังราย

เกี่ยวกับอำเภอฟ้าเขามารับราชการในราชสำนักทริภุญชัยนั้น นอกเหนือไปจาก ข้อความข้างต้นที่แสดงว่า อำเภอฟ้าเป็นผู้มีความสามารถฉลาดรอบรู้แล้ว อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ยังได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกว่า มีข้อความในกฎหมายหลายฉบับระบุว่า "บุคคลผู้รู้สัจฐานค่างประเทศ" เป็นบุคคลหรือไพร่เมืองชั้นดีและจัดว่าเป็นไพร่ที่หาได้

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี้ 2504),

²เรื่องเดียวกัน หน้า 16

ยาก ถ้าทำผิดให้ลงโทษสูงสุด ให้เนรเทศแทนการประหารชีวิต ด้วยเหตุนี้ พระยาญี่ปุ่น
จึงยอมรับและยกของอำเภอฟ้าให้รับราชการด้วยยศศักดิ์สูง ในฐานะที่อาจเป็นบุคคลที่มี
ความรู้เกี่ยวกับเมืองเชียงราย เชียงแสน ผาง ก็กว่าคนในเมืองทริภุชชัย และได้ตั้ง
ข้อตั้งเทศด้วยว่า พระยาญี่ปุ่นอาจจะมีความขัดแย้งกับเหล่าขุนนางในเมืองของตน จึง
ได้ยกของให้อำเภอฟ้ามาเป็นผู้ช่วยพระองค์ทุกด้าน โดยไม่เฉลียวใจว่าจะเป็นไส้ศึกของ
พระยามังราย¹

อำเภอฟ้าได้ปฏิบัติราชการะกิจในหน้าที่ตั้ง กล่าวจนเป็นที่ไว้วางใจของพระยา
ญี่ปุ่นในช่วงระยะแรก กระทั่งได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบราชการบ้านเมืองทั้งที่เกี่ยว
กับราชสำนักและราชการบ้านเมืองทั้งหลายทั้งปวง จนในที่สุดก็สามารถผูกขาดอำนาจ
ไว้ได้ทั้งหมด บิดกันไม่ให้ผู้ใดเข้าถึงพระยาญี่ปุ่นได้ จากนั้นก็กระทำกรให้ขุนนาง
ชาวเมืองทั้งปวงเกลียดชังพระยาญี่ปุ่นด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา² จนประสบความสำเร็จ
อำเภอฟ้าจึงส่งข่าวให้แก่พระยามังรายยกทัพเข้าไปยึดเอาเมืองทริภุชชัยได้ในปี พ.ศ.

1824

เรื่องราวของอำเภอฟ้าที่เกี่ยวข้องกับระบบนาเหมืองนาฝายที่แสดงถึงการจักระบบนาเหมืองนาฝายโดยรัฐ คือ กษัตริย์และขุนนางเป็นผู้กำหนดให้เกิดขึ้น ด้วยการเรียกเกณฑ์แรงงานไพร่เมือง ดังปรากฏเรื่องราวในตำนานที่กล่าวถึง การ ชุกเหมืองแข็งหรือเหมืองอำเภอฟ้า ซึ่งเรียกกันในเวลาต่อมาว่า เหมืองแก้ว เหมืองอำเภอฟ้านี้เกิดจากการเรียกเกณฑ์แรงงานคนชาวเมืองทริภุชชัย ชุกลำเหมืองขนาดใหญ่ ชักน้ำจากเหนือเมืองทริภุชชัยผ่านบริเวณไร่ที่แล้งน้ำไปตกที่ลำน้ำแม่กองในเมืองทริภุชชัย ดังข้อความในพงศาวดารโยนก กล่าวว่า เหมืองนี้มีความยาวทั้งสิ้น 17,000 วา (34 กม.) นับแต่เหนือสบแม่แตง (ปากน้ำแตง) ทางฟากตะวันออกของลำน้ำบึงล่องมา

¹อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่; สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าปกครอง", ใน ล้านนาไทย (เชียงใหม่: อนุสรณ์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2526 - 2527), หน้า 274

²ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 16-18

การซุกเหมืองคราวนี้ อาจนับว่าเป็นการ เหน็ดแรงงานไพร่ครั้งใหญ่มากในประวัติศาสตร์ ล้านนา โดยใช้คนที่เกณฑ์มาจากพันนาค่าง ๆ วันละ 5 หมื่น และกองเรียก (กองทหาร?) ของพระยาญีบาอีกวันละ 8 หมื่นคน¹ ใช้เวลาทั้งสิ้น 4 เดือน จึงแล้วเสร็จ ระยะเวลาที่อายฟ้าเกณฑ์แรงงานซุกเหมืองนั้น คงทำความทุกข์ยากให้แก่ไพร่ฟ้าของ หนีบุญชัยไม่น้อย อาจเทียบได้กับการะอั้นหนักหน่วงที่ชาวเขมรพระนครต้องถูกเกณฑ์ แรงงานไปสร้างซ่อมประสาทหินขนาดย่อมแห่งหนึ่งได้ทีเดียว เพราะเป็นการซุกเหมือง ในยามหน้าแล้งกินแรงนัก ดังข้อความที่ระบุว่า "คนทั้งหลายมาซุกเหมืองวันนั้น เป็น วันร้อนใหม่ล่ำมากนัก พากันอึกคราง...ว่า เราซุกเหมืองปางนี้แข็งนักแล..." จึงได้ ชื่อว่า "เหมืองแข็ง" ภายหลังเมื่อถึงแผ่นดินพระเจ้าติโลนา (พระยาภิอนา พ.ศ. 1890-1932) จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น "เหมืองแก้ว" ดังปรากฏในมังจุนัน² การกระทำของ อายฟ้าในครั้งนี้ได้สร้างความลำบากชอกช้ำแก่ชาวเมืองหนีบุญชัยที่ถูกเกณฑ์แรงงาน และทำให้ชาวเมืองเกลียดชังพระยาญีบายิ่งขึ้น แต่ยังคงผลประโยชน์มหาศาลต่อบ้านเมือง ในสมัยราชวงศ์มังรายในเวลาต่อมา

หลังจากอายฟ้าได้ดำเนินกลยุทธ์หลายอย่างในเมืองหนีบุญชัยจนสำเร็จ ทำให้ชาวเมืองพากันเกลียดชังพระยาญีบาทั้งหมดแล้ว จึงส่งข่าวให้พระยามังรายนำ กองทัพเข้ามายึดหนีบุญชัย การยึดครองหนีบุญชัยในปี พ.ศ. 1824 นี้ไม่มีการปะทะการ ใช้อำนาจเข้ารุกรานแต่ประการใด ซึ่งให้เห็นว่า การใช้กลยุทธ์ได้ศึกของอายฟ้าประสบ ผลสำเร็จ ทำให้พระยามังรายขยายอาณาเขตและเป็นการเริ่มต้นศักราชของการรวบรวมอาณาจักรล้านนาคงด้วยดี

¹พระยาประจำกิจกรจักร (แซม มุนนาค), พงศาวดารโยนก

²เรื่องเดียวกัน

หมวด ก

รวบรวมกฎหมายสำคัญเกี่ยวกับระบบนาเหมืองนาฝาย

กฎหมายเกี่ยวกับการขุดเหมือง สร้างฝาย

- หัตถกัมมวินิจัยบาลีการอม หน้า 64

ผู้โคขุดร่อง ขุดเหมืองผ่านนาท่าน เสียที่ปลูกเข้าท่าน
อันโคขุดนั้นเท่าโค หีมันไฉนัยเลี้ยง

ราชกถาเมืองน่าน ปริวรรตโดยอรุณรัตน์ วิเชียรเชียว
วารสารประวัติศาสตร์จันทิมพ์ หน้า 35

อัน 1 ขุดเหมืองผ่านนาท่านที่ใหม่ หมีรพันเบี้ยเทือ:

มังรายศาสตร์ ฉบับเชียงใหม่ หน้า 16

ขุดเหมืองผ่านนาท่านบขอก เจ้านาใหม่ 330 เงิน

มังรายศาสตร์ ฉบับนอทอง หน้า 106, มังรายศาสตร์ ฉบับเสาไห้

หน้า 42

อัน 1 ผู้โคขุดเหมืองผ่านนาท่านบขอกที่เจ้าของนาโครู้
ทองใหม่ 33000 เบี้ย ไนยะ 1 ทองใหม่ 11000 เบี้ย

กฎหมายวัดกาสา หน้า 58

อัน 1 ขุดเหมืองผ่านนาไฟ พายหน้า คบถองบถาม
ท่านที่ใหม่ 11000 เบี้ย

มังรายศาสตร์และอวทาน 25 ฉบับวัดนันทาราม ใบลานหน้า 12

บ้านน้ำคี่แล้ว ป้อยมาม่างข้างเอา ไหมหมื่นพันเบี้ยผู้หนึ่ง
เลี้ยงน้ำผู้หนึ่งไปเลี้ยงคู ฉีกกันผู้ไปคูน้ำคี่ผู้ไปเลี้ยงน้ำ
คูน้ำที่หลุ่ที่گان นั้นตายใหม่ล้านเบี้ย ฉิวาผู้ไปคูน้ำ
ที่ผู้ลิกน้ำนั้นตาย อยวาวาธาเทอะ

กฎหมายเกี่ยวกับการทำลายเหมืองฝายชำรุดเสียหาย

มั่งรายศาสตร์ ฉบับวิศเสาให้ หน้า 96 และหน้า 101

ผู้ใดใส่แปลงนำมาชนฝายท่านทะเลหังเสีย ให้มันสร้างชกใช้
ถ้ามันสร้างชกใช้ไม่ได้ ให้ที่ราคาฝายใหญ่ 110 เงิน ฝายเล็ก 52
เงิน ผู้ใดลองเรือแพใหญ่ ถอพายไม่ไหวจนชนฝายท่านทะเลเสียงาน
หากมันสร้างชกใช้ไม่ได้ ให้ที่ราคาฝายใหญ่ 52 เงิน ฝายเล็ก 23
เงิน เพราะเกินกำลังมันถอพายไม่ไหว

อัน 1 ผู้ใดสทหายากฝายท่านเสีย พันหลักฝายมอง ฝายท่านเสีย
ที่ใหม่ 33000 เมี้ย

ผู้ใดชุกมล้างแทนท่านเสีย ติแพไทยใหม่ 52 เงิน ติแพน้อย
ใหม่ 11 เงิน

มั่งรายศาสตร์ ฉบับนอทอง หน้า 108, หน้า 127-130

อัน 1 ไพรกระกูดเยี่ยะนาจิมกัน แบ่งฝายไม้ พันหลักฝายมอง
ฝายท่านเสียแล แลคนก็เสมอกัน ผู้ 1 โลกปรุแพเอา เอาน้ำ 2 ส่วร
ผู้หนึ่งว่ามัน มันพอยบพิง น้ำเลยบเขานา นาข้าวกล้าตายแตกเสีย
เท่าควรหื้อมันผู้โลกแพซิงเอาน้ำนั้น ไซ้ข้าวอันคายแตกเสียเท่าใด
หื้อมันผู้ปรุแพซิงเอาน้ำนั้นหังมวล นับเลี้ยงอย่าใหม่มัน ยามเมื่อมัน
ไฟเอาน้ำนั้นเพิ่ม คาวาหื้อพอยค่าเฟิน...

ผู้ใดใส่แปลงถิไม่ถูกฝายหลุกค่านเสีย หีมันแปลงแทน หลิมันแปลง
ได้ ฝายไทยเอาค่า 110 เงิน ฝายน้อย 52 เงิน ลองเรือแพไทย
ถอพายบแพ หี้คิมฝายหลุกค่านเสีย หีมันแปลงแทน หรีมันแปลงได้ ฝาย
ไทยเอาค่า 52 เงิน ฝายน้อย 32 เงิน เพราะว่าเหลือกำลังมันนา

มั่งรายศาสตร์ ฉบับวิศไชยสถาน 52

ผู้ใดใส่แปลงกิมฝายหลุกค่านเสีย หีมันแปลงแทนได้ ฝายไทย
เอาค่า 110 เงิน ฝายน้อย 52 เงิน ลองเรือแพไทย ถอพายบแพ
หี้กิมฝายหลุกค่านเสีย หีมันแปลงแทน ติมันแปลงได้ ฝายไทยเอาค่า 52
เงิน ฝายน้อย 52 เทกว่าเหลือกำลังมันนา

49 อัน 1 ผู้โคสหว ยาคเหมือง ยาคฝ่ายท่านเสี้ยที่ใหม่
33000 เบี้ย

57-58 ผู้โคไพยาคปากเหมืองรวรุเสี้ยเก็ง 1 กะตีว่าเสี้ย
หังมวระกะตี หีมันแปลงแทน นิมันบแปลงแทนได้ นิฝ่ายไทยเอา
ค่า 330 เงิน ฝ่ายน้อยเอาค่า 110 เงิน นิหาลังเสี้ยบโคหีมัส
ไล่คอกไวย นิผู้โคจักไถมัน ที่ค่าฝ่ายออก นิหาผู้ไถไค้ หีหอก
คอกไวย 3 เคอร

ผู้โคไค้ปานเหมืองหาปลาหีน่านาทานบกเสี้ย หีคี้หัวแตกป่อยเสี้ย
บ่อนค่าหีเอาเครื่องปามันหังมว บ่อนหีเอามันไฟเ็งเจ้าซุรหีสอรมัน

มังรายศาสตร์ ฉบับเชียงใหม่ 17

ผู้โคซุคม่วงแทนาทานเสี้ย ใหม่ 100 บาท แทไทย 100 บาท
แทนน้อย 50 เฟื้องแล

หัตถกัมมวินิจนัยบาลีการอม 59

ผู้โคปานเหมืองนาทานหาปลา น่านาแห่ง เจานาหันหีคี้หัวแตก
บ่อนหีสอรเอาจับจำสุ่ม ไชแหลมเสี้ย มันบหีจับ เอาไฟหาซุรหีหลาบ

60 ผู้โคกลางฝ่ายทานหาปลา ฝ่ายทานรวุซิมหลุเสี้ยกะตี หีมันแทน
หีคี้คังเกลา คันมันบซุ หีใหม่ค่าฝ่ายไทย 330 นิว่าฝ่ายน้อย 110
เงิน นิบมีสังเสี้ยหีซังคอกไวย...ผู้โคแลโสแพไฟล่องน่านาถิมฝ่าย
ทานหลุหังเสี้ย หีแปงทาน บแปงหีใหม่ ฝ่ายไทย 110 เงิน ฝ่ายน้อย
52 เทคบไล่ใจกะท่าแท้

นิแลเรือแพหากไทยหันประหมาน ถอพายบแพลเหลืออกำลัง
ไฟกิมค่าไล่ฝ่ายทานหลุคาน หีมันช่วยแปงแทน บแปงหีใหม่ฝ่ายไทย
52 เงิน ฝ่ายน้อย 22 เทควาเหลืออกำลังมันแล

กฎหมายเกี่ยวกับการลักน้ำ

มังรายศาสตร์ ฉบับเส้าไห้ 42

อัน 1 เปี้ยะนาจิมกัน ซวรกันไฟลอบน่านา มันบไฟ
เท่าอยู่ลักน่านาทานกคี้ ซุคหนองทานกคี้ เจานาเจ้าหนองโคซาตาย

หากแล้วอย่ารื้อแก้มันเจ้านา นิบซ้ำที่ใหม่ 1,100,000 เบี้ย

มังรายศาสตร์ ฉบับนอกทอง 41

อันหนึ่งท่านาค่วยกัน ชวนกันไปเรียนน่านามันคนนั้นบ่อไป
เท่าอยู่ไฟลัดเอน่านาทานกัถิ ชุกเหมืองทานกัถิ เจ้าหลิเจ้านา
โคชาตายหากแล้ว อยาว่าฤาแกเจ้านาหรือบซ้ำที่ปรับใหม่บึงแสน
บึงหมื่นเบี้ย

มังรายศาสตร์ ฉบับเชียงหมั้น 15

อัน 1 แปนากินชวนกันแปนงมิงฝาย ชวนกันไปเอน่านามา
ทั้งหลายไป มันบไป พอย ปองลัดเอน่านาทังหลาย ตกโคถิตตายอยา
ว่ารื้อแก้มันเหือะ นิผู้ลัดน้ำที่ผู้เจ้านาตายที่ใหม่ 1320 เงิน นิเจิม
เลือคมกใหม่ 220 เงิน นิเสียวองคะใหม่ 44000 เบี้ย แปน 440
เงินแล

มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน 58

ผู้โคบแปลงเหมืองแปนงฝายลัดเมค มันไฟลัดเอน่านาท่าน
ที่ที่หัวแตกปลอยเสียว บอันคที่ใหม่ 110 เงิน นิมันยังไฟลัดเอน่าน
ที่ซ้ำเสียวกับที่นั้น

มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินทอง 19

อัน 1 ที่อน้ำจิมกันบชบน้ำใส เท่าลัดขางน่านาท่าน
ลัดขางฝายเหมือง ท่านช้ตายอยาฤา บโคถิใหม่ 11,000 เบี้ย

ราชกถาเมืองน่าน 34

อัน 1 นายบ้านเยยะนาโกถักัน ช่วยกันเลียงน่านามาใส่นา
เท่าลัดขางเอน่านาท่าน เหมืองฝายคถิ เจ้านาโคชาตาย อยา
ว่าฤาแกณูชาเหือะ นิว่าบอโคชาตายคังอัน ที่ใหม่ผู้ลัดน้ำ 15000
เบี้ยเหือะ

ธรรมศาสตร์สรพสอน 21

ลักน้ำเหมืองน้ำฝายโหมหมีร์ 2 พันเบีย ป้านน้ำคี่แล้วมล้างเอา
 โหมหมีร์พันเบีย คันมองเอาโหม 2 หมีร์ 2 พันเบีย ผู้ 1 โฟเลียบกุ
 น้ำที่หลู ที่ครางน้ำ ที่ผู้โฟเลียบกุตายโหม ลันเบีย ฉิวาผู้โฟเลียบที
 ผู้ลักน้ำตาย อย่าวาธาเหือะ ลักเมื่อคินโหม 2 รอย 2 บาก

ที่มา: อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ประชุมกฎหมายเกษตร รายงานการวิจัยวิเคราะห์
 กฎหมายลันนาโบราณ

คำอธิบายศัพท์

ป่าน้ำ	กั้นน้ำ
ม่วงข้าง	ระบายน้ำ
เลียบน้ำ	ไปชักน้ำหรือไปทักน้ำ
หลุ	เลียพัง, ทะลุ
สหา	สามหา, อวกดี
คูชิง	แย่งชิง
ไพร่กระฎ	ไพร่กระฎ
จิมกัน	ใกล้กัน
แยงแทน	ทำแทน
ป่านเหมือง	ทำกินเป็นคันกั้นน้ำในเมือง
ยากเหมือง	ทำลายเมืองให้น้ำไหลมานานมากเกินไปจนหรือ เกินความต้องการ
หลักฝายมองฝาย	ไม้ปลายแหลมตอกเป็นแนวกั้นน้ำ
หน้า	ทำนบเล็กที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างเพื่อยกกระต๊อบน้ำในเมือง ให้ไหลเข้าเมืองซอยเล็กเพื่อเข้านา
ไทรพันประมาณ	ใหญ่เหลือกำลัง, ใหญ่มาก
ไหลอบน้ำนา	ไปเอาน้ำเข้าไสนา
ไฟเวียนน้ำ	ไปเอาน้ำเข้าไสนา
มล้างเอา	ทำลายเมือง
ลักเมก	แม่แต่น้อย
เหมืองปัก	เหมืองซาก, ซ้ำรุก
ซุกร่อง	ซุกลอกเหมือง
ผานา	ผานา
ซูปลี	ทุกปี

ประวัติผู้เขียน

นางสาวส่องแสง สีสวรรณ เกิดวันที่ 2 กันยายน 2502 ที่กรุงเทพฯ
มหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ปีการศึกษา 2523 และเข้าศึกษาต่อ
ที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2524

